

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

MANDEN BAG VEJNAVNET

Hans Appel var medstifter af Dalum Landbrugsskole og lærer der i 50 år - formand for Odense Valgmenighed i 46 år og i ledelsen for Landbo-Sparekassen Fyn i 41 år.

Af

Claus Rønlev

Odense

2022

Barndom og ungdom

Hans Kristian Appel (1856-1947) kom til verden i Tønder som søn af lærer Cornelius Appel (1821-1901) og Anne Kjerstine Lorentzen (1829-1869).

TØNDER 1843. (Efter J. A. Petersen: Wanderungen. 1844).

Familien boede i Smedegade 4 i en loftslejlighed. Hans var det 5. barn. En ældre broder Mathias Lorenzen Appel var født i 1848, efter ham fulgte 3 småpiger på rad, men ingen af disse blev årgamle, men da Hans kom, blev der sagt: *"Det er en dreng, ham beholder vi nok!"*. Efter Hans kom der 4 brødre: Axel Appel i 1858, Frederik Nicolaj Severin Appel i 1864, Jacob Christian Lindberg Appel i 1866 og Kristian Appel i 1869, der kun blev 1 dag gammel.

Krigen i 1864 greb skæbnesvangert ind i deres liv. Artilleriafdelingen fra Frederiksstad drog gennem Tønder nordpå, og det danske politi i Tønder fulgte med. Dermed var Tønder uden værn og helt i Slesvig-Holsteneres vold. Der samlede sig hurtigt en gadepøbel af eksistensløse personer, hvoraf mange var fulgt med de danske soldater sydfra. De øvede vold på de dansksindede borgere, der i 1864 var et lille mindretal. Mange af byens embedsmænd var flygtet sammen med soldaterne.

Cornelius ville ikke rejse. Anne Kjerstine havde barslet 2. februar og havde behov for ro for sig selv og den lille nyfødte. Cornelius gik til det nydannede bystyre, bestående af fremtrædende hjemmetyskere og bad om beskyttelse for hus og hjem. Han fik det svar, at hvis han rejste fra byen, så skulle der blive ro om huset.

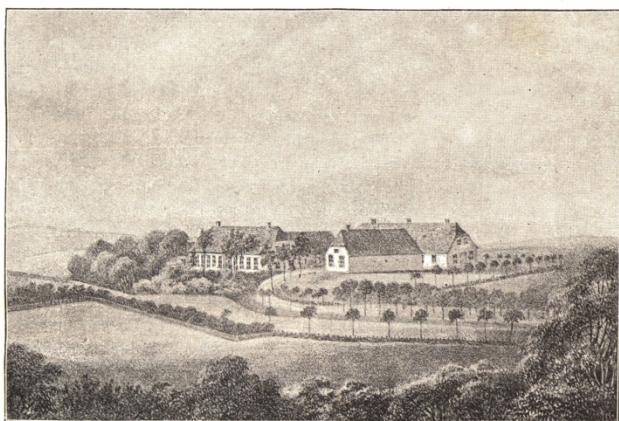
Enden på det blev, at Cornelius gik til Møgeltønder og fik logi hos sin ven sognepræsten. Og bystyret holdt deres ord. Der blev sat en plakat op på huset med

teksten: *"Her skal være ro!"* Da de tyske tropper rykkede ind i byen, blev ro og orden genskabt. Cornelius flyttede hjem igen. Familien måtte acceptere at have indkvartering skiftevis af prøjsere, østrigere og ungarere. De respekterede, at der skulle være ro omkring Anne Kjerstine og den nyfødte.

Men urolighederne og volden tog til igen, og familien var nødt til at flytte fra Tønder. I løbet af de næste 8 måneder opholdt de sig hos familie og venner i Sønderjylland. Cornelius og den ældste bror opholdt sig i den periode mest i København. Hans tænker senere tilbage på alle de gode oplevelser, han og brødrene havde hos de mange gæstfrie værter men også, hvor svært det må have været for deres mor, der skulle indrette sig med sine små og store børn i nye indkvarteringer.

Det lykkedes Cornelius at få en aftale om, at familien i januar 1865 kunne flytte ind i den tomme forstanderbolig på Rødding Højskole. Højskolebygningerne stod tomme, efter at forstanderen Ludvig Schrøder og hans lærere i 1864 valgte at flytte nord for Kongeåen og etablere højskole i Askov. Rødding Højskole blev hjem for familien de næste knapt 25 år.

I december 1865 åbnede Cornelius en lille friskole i sit arbejdsværelse. Her underviste han 9 børn incl. sine egne, men gennem årene voksede tallet til 50 børn. I 1870 blev skolen lukket af prøjserne.

Rødding Højskole 1845.

Rødding Højskole med sin store åbne gårdsplads lignede dengang en stor bondegård, og der var da også et jordtilliggende på ca. 80 tdr. land, der blev passet af en forvalter. I 1867 blev Cornelius ansat som bestyrer af hele ejendommen og antog avlskarle til den daglige drift. Hans og bror Axel fik også pligter og påbegyndte på den måde deres landbrugsuddannelse.

I januar 1869 døde Anne Kjerstine efter kort tids sygdom. Dagen før havde hun født et lille drengebarn. Han døde samme dag som Anne Kjerstine og lå ved begravelsen i kisten ved sin mor.

I vinteren 1871-72 blev Hans optaget i pastor Hans Sveistrups hjem i Vejen. Sveistrup havde været sognepræst i Rødding, men nedlagde sit embede i 1867, da han ikke ville aflægge ed til kongen af Preussen. Hans blev forberedt til konfirmationen af pastor Sveistrups ældste søn, der var cand. theol. Konfirmationen foregik i Vejen Kirke, som Hans Sveistrup var blevet kaldet til i 1870.

Hans befandt sig godt med landbrugsarbejdet, både i stald og på mark og var ikke i tvivl om, hvilken livsbane han skulle vælge. I 1873 stod han ved en skillevej: Vil du blive i hjemstavnen og aftjene din værnepligt som prøjsisk soldat, eller vil du udvandre? Efter svære overvejelser sammen med familien valgte han i april 1873 at søge om tilladelse til udvandring. Han måtte underskrive en erklæring om, at han ikke ville betræde sin fødestavns jord uden de tyske myndigheders tilladelse. Udvandringstilladelsen lød på, at han skulle være over landegrænsen inden 7. oktober 1873 midnat.

Uddannelse og etablering

Der blev så truffet beslutning om, at han skulle starte som elev på Tune Landbrugsskole syd for København. Han nåede over landegrænsen tidligt om morgenen den 8. og begav sig mod København for første gang i sit liv. Det første år i Tune havde han job som røgter, og som løn for det fik han lov til at deltage på et 9 måneders landbrugskursus, som han husker som en herlig tid: *"Vi fik øjet åbnet, hånden øvet, tanken på flugt over støvet"*.

Hans var heldig at få fri, så han 30. juli 1874 kunne deltage i den kontroversielle ordination af Cornelius som frimenighedspræst for Rødding Frimenighed. Den foregik i Askov Højskoles gymnastiksal.

Efter opholdet på Tune fik han prøjsisk tilladelse til at opholde sig i Rødding i hele august 1875. Måned efter startede han som landvæsenlærling på Donsgård ved Kolding. Efter et år i Dons vendte Hans tilbage til Tune – de første 3 måneder skulle han lære mejeri og herefter overtage pladsen som avlskarl. I april 1879 brød Hans op

fra Tune: *Dette mit gode opdragende og vejledende arbejdssted med god forberedelse til en afsluttende uddannelse som landbrugslærer.*

Senere samme måned mødte Hans og lillebror Axel til militærtjeneste i Odense. Med hjælp fra friskolelærer Morten Eskesen fik de to brødre lov til at blive indkvarteret sammen. De blev underkastet en prøve i geografi og regning for evt. at blive udtaget til korporalelever. Hans og Axel bestod prøven. Der blev afholdt lodtrækning, og Hans trak sig fri og tog ikke uddannelsen til korporal. I 1881 blev Hans indkaldt til manøvre og måtte gøre honnør for sin bror korporalen. I tiden i Odense søgte brødrene kirkegang i Gråbrødrekirken, hvor den da gamle Ludvig Helweg var præst. Brødrene kendte ham, idet han havde været med til deres fars ordination. De blev stadige kirkegængere hos ham, og da de som "udlærte degne" var vant til at bruge deres stemmer, så blev der lagt mærke til de to soldater, der som regel måtte stå op i den lille helt fyldte kirke.

Efter 15 måneder i Odense blev brødrene hjemsendt. De havde været pligttro soldater, der var stolte af at have tjent i den danske værnemagt. Cornelius havde fået myndighedernes tilladelse til, at de to brødre måtte besøge ham i 14 dage, men han havde glemt at fortælle, at de var to hjemsendte danske soldater.

I august 1880 lod Hans sig indtegne i Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole i København. Han skulle bo på et lille pensionat, hvor han delte værelse med Frederik Rasmussen fra Kærbyholm, der læste til dyrlæge. Til undervisningen var der kun få trykte lærebøger. I de fleste fag blev der holdt foredrag, som de måtte nedskrive efter bedste evne. Hans arbejdede meget sammen med Jørgen Pedersen, som han senere etablerede Dalum Landbrugsskole sammen med. Hans var flittig kirkegænger og benyttede Vartov, hvor han for det meste måtte stå op under hele gudstjenesten. Det var skik endnu i Vartov, at stolene var sikret gamle faste kirkegængere, der havde nøgle til dørene ind til stolene.

Efter godt 2 år på landbohøjskolen kunne Hans i 1882 kalde sig landbrugskandidat efter en meget flot eksamen: 11 ug, 4 mg og 1 godt. Herefter gik turen til Faurbogård Landboskole på Nordvestsjælland, hvor Hans virkede som lærer i 4 år. Han fik prøvet sine evner af som foredragsholder. Det faldt ham let og frimodigt at gå på talerstolen, og han blev klar over, at han havde den nådegave under foredraget at kunne iagttage alt, hvad der rørte sig i skolestuen. Han havde ingen

problemer med at holde ro og orden i timerne. I vinteraftenerne fik han mulighed for at holde foredrag både på skolen og i forsamlingslokaler i lokalområdet. Emnet var den aktuelle tilstand i Sønderjylland, og han sluttede med at udtrykke sit ønske om aldrig at få mere tilbage af Sønderjylland, end der frivilligt blev stemt for.

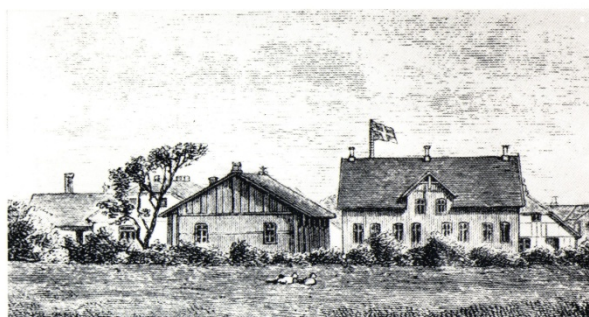
På Faurbogård mødte Hans sin udkårne Karen Sofie Hansen, en gårdmandsdatter fra Slemminge i Gørslev ved Holbæk. De blev forlovet 22. november 1883. Sofie havde bestemt sig for at være elev på Rødding Højskole i de 3 sommermåneder i 1884. Cornelius indgav en ansøgning til de præjsiske myndigheder om, at Hans måtte gæste hjemmet i 14 dage i løbet af de 3 måneder. Ansøgningen blev bevilget, og Hans nød en dejlig ferie sammen med Sofie. Da de 3 måneder var gået for Sofie, blev hun og Cornelius enige om, at hun kunne blive i hjemmet hele vinteren og hjælpe med husgerningen. Den samme vinter var Hans på Askov Højskole, og de 2 unge sås

jævnligt vinteren igennem. Hans trodsede det præjsiske forbud og gik fra Askov til Rødding i vintermørket og forcerede Kongeåen på nogle overgangsbrædder. Et sådant besøg havde en vis spænding over sig. "Udvandrere" måtte erkende, at de var fredløse i deres hjemstavn.

Gendarmerne var meget nidkære i deres søgning efter sønner, der var hjemme i smug: En søn, der var hjemme til sin mors begravelse, blev arresteret i ligfølget og ført bort.

Bryllupsklokkerne ringede i juni 1887 i Gørslev Kirke, hvor Sofie og Hans gav deres ja til hinanden. Frederik Nygård var rejst til Gørslev for at vie dem. De etablerede deres hjem i "Skovvang", som de kaldte ejendommen overfor landbrugsskolen. Her blev de forældre til Aksel i 1889, Kirstine i 1892 og Anna i 1895.

I 1889 var Cornelius Appel svækket af sygdom og flyttede fra Rødding Højskole til Hjallesø, hvor han sammen med den ældste søn Mathias og hans familie indrettede sig i en folkelig gave "Folkely", beliggende overfor landbrugsskolen. Gamle Appel, som han kaldtes, blev en kær og skattet gæst i Odense Valgmenighed; han sad der med sit kønne hvide hår side om side med andre gamle hvidhårede medlemmer og

Skolen set fra syd 1878.
Fra venstre: hovedbygningen, gymnastiksalen, skriveskolen,
Fengers hus (gavlen).

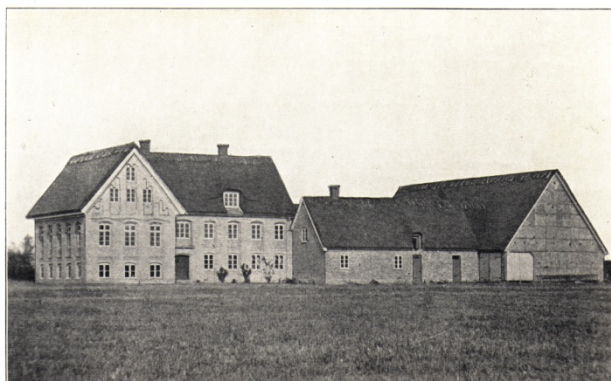
fyldte så kønt op i de øverste rækker. Han levede indtil 1901 og blev begravet på Askov Valgmenigheds kirkegård. Valgmenighedspræst Johan Clausen fra Odense Valgmenighed forrettede jordpåkastelsen.

Hverv og tillidsposter

Askov Lærlinge

Hans var 1886 elev på Askov Højskole. Det estrupske ministerium slettede i 1886 en årlig bevilling på 5.000 kr. til højskolen, der i forvejen var økonomisk betrængt. Hans tog initiativ til at starte en indsamling blandt tidligere Askov-elever. Det førte året efter til dannelsen af foreningen "Askov Lærlinge", som Hans blev formand for de næste 4 år. Hans og Sofie vedblev hele livet at have en fast tilknytning til Askov Højskole og "Askov Lærlinge".

Dalum Landbrugsskole

Kolds Højskole

I december 1885 skrev Hans et brev til Frederik Nygård, der siden 1882 havde været præst ved valgmenigheden i Sønder Nærå og siden 1883 samtidig også for valgmenigheden i Odense. Året før havde Hans talt med sin bror Axel om Kolds Skole i Odense, der stod og ventede på at rumme en skolegerning. Hans meddeler i brevet, at han er blevet enig med sin bror om, at de ikke skulle rejse en skole i fællesskab: Den kunne nemt få et lidt ensidigt præg! I brevet nævner Hans, at han

har drøftet sagen med sin ven fra studietiden: *Jørgen Petersen har nu imidlertid bedt mig om at indlede Forhandling om Sagen, og jeg véd da ikke bedre end henvende mig til Dem, først fordi jeg véd, at De har Interesse for Sagen, og dernæst fordi vi straks fra Begyndelsen vil stille det klart, at vi helst vil bygge indenfor Menighedens Kreds og saa holde Skole (Landbrugsskole, ikke Højskole) for Karle med Grundtvigs Højskoletanke til Baggrund.*

Hans Appel

Frederik Nygaard

Jørg. Petersen

Ejeren af Kolds Skole var Christen Kolds søster Stine Kold. Frederik Nygård meddelte i et svarbrev, at hun var villig til at sælge ejendom med besætning og et jordtilliggende på godt 40 tdr. land for 50.000 kr. Hans Appel og Jørgen Pedersen besigtigede ejendommen, der de seneste år havde været drevet som landbrug. Der skulle foretages mange ombygninger, for at den kunne bruges som landbrugsskole, men de fik finansieringen klaret og indgået handelen. Det blev ordnet sådan, at Jørgen Pedersen skulle være ejer og forstander, og Hans Appel skulle virke som landbrugslærer.

I 1918 blev Hans Appel valgt til formand for Landbo-Sparekassen Fyn. Han henvendte sig til forstanderen for landbrugsskolen og spurgte, om han ikke skulle træde tilbage som lærer. Aftalen blev, at han skulle forsætte på nedsat tid og nøjes med at holde foredrag om ejendomsfinansiering mod en årlig løn på 500 kr.

Ved sin 75-års fødselsdag spurgte han forstanderen igen, om han ikke skulle træde tilbage. Denne gang spurgte forstanderen eleverne, hvad de mente om Appels undervisning. Og han fik det svar, at den var de glad ved. Forstanderen bad Appel fortsætte, og han svarede: *Ja – så tager jeg selv min afsked, når jeg fylder 80 år, samtidig med, at skolen til den tid har virket i 50 år.*

*Kirken som nybygget og fritliggende i 8 Aar.
(1886—94.)*

Odense Valgmenighed

Ved sin ankomst til Hjallesøe knyttede Hans sig til Odense Valgmenighed, og han deltog ved kirkens indvielse i 1886. Formanden for menighedsrådet ønskede i 1895 en yngre afløser på posten. Frederik Nygård henvendte sig til Appel, der accepterede udfordringen. Han stillede op til menighedsrådsvalg, blev stemt ind og valgt til formand. Han bestred denne post i 46 år og fik mange gode oplevelser sammen med præster og menighed. I hans regeringstid var præsterne:

Frederik Nygård 1883-1897

som blev hans ven, og som han betegner som *en varm og inderlig Forkynder af det glædelige Budskab*. Nygård var præst også for Sdr. Næså Valgmenighed og var foruden en flittig skribent og forfatter. Først i halvfemserne fik kritiske folk luft for udsættelser over pastor Nygårds travlhed ved skrivebordet. Hans prædikener led derved og besøgene i hjemmene blev færre og færre. Det blev sagt i menigheden: *Vi kan høre på Nygårds prædikener, at han nu er færdig med en bog*. Frederik Nygård døde i 1897 og blev afløst af:

Johan Clausen 1898-1909

Pastor Clausen og hans hustru havde ordnet det sådan, at de boede i Odense om vinteren og Sdr. Næså om sommeren. De to prædikener hver helligdag med jernbanerejser og en månedlig gudstjeneste på Nordfyn i Kappendrup Forsamlingshus foruden sygebesøg og begravelser tog efterhånden hårdt på pastor Clausen, og det blev i 1905 besluttet at afbryde forbindelsen mellem Sdr. Næså og Odense Valgmenigheder. Pastor Clausen forblev i Odense og huskes som en god

forkynder, der fik sognebåndsløsere til at strømme til kirken. I 1908 indgav Clausen sin afskedsbegæring, idet han skulle være andenpræst ved Helligåndskirken i København.

Ludvig Ingerslev 1909-1930

var en klar veltalende mand, men ikke den henrivende forkynder som pastor Clausen. Ingerslevs indviede præstegården, der lå bag kirken. Fru Ingerslev var fra start ikke tilfreds med, at der manglede elektricitet og telefon, og der gik flere år, inden hun fik sit ønske opfyldt. Konfirmander, der kom i præstegården, kunne sige hjemme: *Det er en skrap kone præsten har*. Men menigheden blev ret glad for fru. Ludvig Ingerslev døde i 1930 og blev afløst af:

Edvard Pedersen 1930-1941

der var vel forberedt, og skønt han var stærkt bundet til sit manuskript (et forhold som forstyrrede mange kirkegængere, og som enkelte ikke kunne komme helt over) så var prædikenerne en varm forkyndelse af det "glædelige budskab" og menigheden blev glad for præsten. Menigheden var også taknemmelige for, at fru Margrethe Pedersen holdt kvindemøder i præstegården med tale, oplæsning og sang til opbyggelse for kvinderne.

I Edvard Pedersens tid blev der indført særbægre ved altergangen. Det var ikke med præstens gode vilje, men det var tydeligt, at mange unge medlemmer ikke gik til alters, da de ikke ville drikke af fællesbægeret. Blandt ældre medlemmer var der modstand mod særbægre. Ordningen blev, at præsten skulle byde første bordfuld med det store fællesbæger og det følgende bordfuld med særbægre. Lidt efter lidt gik flere og flere over til særbægre, og det endte med, at en gartner fra Stige blev ene om at ønske det store bæger. Edvard Pedersen sluttede altid skriftetalen med et *velkommen til Herrens bord* – så bød han først gartneren fra Stige det store bæger, og de andre det lille særbæger. På denne måde endte gartneren med et "særbæger"! Edvard Pedersen søgte til Budolfi Kirke i Aalborg og blev afløst af

Skat Rørdam Clausen 1941-1968

der var søn af den tidligere præst Johan Clausen.

Som ved de andre præsteansættelser var det Hans Appel, der havde gjort de indledende sonderinger og kontakter. Han havde således været i kontakt med Skat Rørdam Clausen, der var præst for Askov Frimenighed, men Rørdam Clausen takkede nej til Appel. Andre i menighedsrådet tog ny kontakt til Rørdam Clausen og fik et ja. Appel blev kritiseret for ikke at have gjort nok for at tiltrække Rørdam Clausen, og der blev sagt: *Hr. Appel tænker mere på sin families interesse i Askov end på Odense Valgmenigheds interesse.* Efter denne konflikt meddelte Hans Appel, at han ikke kunne fortsætte som medlem af og formand for menighedsrådet. 4 medlemmer af menighedsrådet sagde også fra. Der blev holdt ekstraordinært årsmøde, hvor der blev valgt ny formand og 4 nye medlemmer af menighedsrådet.

Skolebestyrer Peder Møller skrev i jubilæumsskriftet 1933:

Og Hans Appel sidder 38 Aar efter denne Dag endnu som Formand. Dette er vel nok noget af en Sjældenhed; om Menigheden eller Formanden skal berømmes mest herfor, hvem vil afgøre dette. Han er nu 77 Aar, men langt fra aflægs, han kan staa til Tjeneste endnu en Tid ind i Fremtiden, og han gør det sikkert gerne, saa sandt Gud giver ham Kræfter.

Man kunde maaske tvistes om det heldige i, at en Mand beholder samme Lederstilling gennem saa lang en Aarrække; men Hans Appels store Kærlighed til Menighedslivet, som har sin dybe Rod i hans Faders Frimenighed i Rødding, og ogsaa hans personlige Egenskaber, har saa at sige gjort ham selvskreven dertil, hvad da ogsaa for faa Aar siden kom saa tydeligt til Orde, da et kvindeligt Medlem af Menigheden lidt rask udbrød: „Ja, en Præst kan vi jo nok faa; men hvor skal vi faa en Formand, naar Hans Appel gaar af!“ Vel er man i de yngre Aar lidt hurtigere i „Aftrækket“, naar det gælder om at faa de mange til at slaa Følge, men netop, hvis man finder, at ens egne Meninger i Øjeblikket er de bedste, da gælder det om at give Tid. Og fra denne almindelige Regel kan Hans Appel naturligvis ikke helt undtages; men han har i det store og hele haft en heldig Haand. Der har foreligget mange og betydelige Afgørelser til Forhandling og Afstemning i hans Tid, og det maa dog vist siges, at der altid er naaet et Resultat i Fordragelighed. Lad være, at Menigheden til Tider har ment at faa sin Villie gennemført, og dog var det maaske Formanden, der fik sin Villie; det er i al Fald Kunsten at faa det til at glide, at faa Sagerne gennemført,

netop som det baader Menigheden bedst i alle Maader, og alle Forhold taget i Betragtning.

Hans Appel — og lad os kun tage Sofie, hans gode Hustru med, det fortjener hun — har ikke sparet Møje, Arbejde, Omhu og Kærlighed, naar det gjaldt baade Menigheden som Helhed og dens enkelte Medlemmer i Særdeleshed. Og derfor staar han i Dag med en Autoritet, en Tillid og Kærlighed, som er meget stor og ogsaa velfortjent.

Peder Møller omtaler i sin bog en anonym gave: Et sandstensrelief, der sidder over indgangsdøren til kirken. Det kan her røbes, at de anonyme givere var Sofie og Hans Appel. Relieffet forestiller kvinderne ved graven påskemorgen og blev udført af billedhuggeren Axel Poulsen. Det kostede den nette sum af 2.000 kr. + 200 kr. for opsætning. Gaven var til minde om deres ældste datter Kirstine, der døde 27 år gammel i 1929.

Dansk Mejeristforening

Appel var 1889-1918 redaktør for "Mælkeritidende" og var samtidig sekretær og kasserer for Dansk Mejeristforening, hvis æresmedlem han blev ved sin fratræden.

Landbo-Sparekassen for Fyn

Hans Appel blev i 1901 opfordret til at indtræde i bestyrelsen og blev ved generalforsamlingen i Ringe valgt enstemmigt. Fra starten var han kritisk og stillede spørgsmål til administrationen og långivningen. I 1911 blev han næstformand, og sparekassen var da i en dyb krise. Sparekasseinspektør H. L. Bisgaard havde bemærket store restancer på lån og holdt en tordentale om sparekassens uforsvarlige administration og kritiserede hele ledelsen. Han tvivlede på, at sparekassen kunne fortsætte virksomheden og indberettede sagen for ministeriet. Hans Appel fik brev fra sin bror Jacob, der var kultusminister. (Jacob var fra 1906 til 1928 forstander for Askov Højskole, men også kultusminister 1910-13 og undervisningsminister 1920-24. Han havde en meget dygtig kone Ingeborg, der var datter af Ludvig Schrøder. Hun passede forstanderposten i Askov, når Jacob varetog sine ministeropgaver i København). Jacob skrev bl.a., at såfremt sparekassen blev lukket, var han nødt til at træde ud af ministeriet. Hans svarede, at Jacob kunne være ganske rolig. Formanden og han var ganske klar over stillingen og var i gang med saneringen. Ledelsen af sparekassen blev indkaldt til møde i Indenrigsministeriet, hvor sparekasseinspektør H. L. Bisgaard redegjorde for sagen. Konseilspræsident Klaus Berntsen rejste sig og udtalte: *Nå – således behandler I de fynske landmænds sparepenge!* Det blev ledelsen af sparekassen pålagt at affatte og indsende en redegørelse for deres stilling til sparekasseinspektørens pålæg. Om aftenen var Hans inviteret til hyggeligt samvær hos Klaus Berntsen privat.

Sparekassen overlevede, og i 1918 overtog Hans hvervet som formand. I 1933 døde sparekassens administrerende direktør Hjort. M. Hansen blev udnævnt til ny administrerende direktør og Hans fik rang af direktør som landbrugskyndig. Hansen og Appel fik tillagt hver halvdelen af Hjorts meget store løn.

Da Hans var 86 år, fik han en slem lungebetændelse og meddelte direktør M. Hansen: *Nu må jeg holde op, og her modtager De min afskedsansøgning.*

Ved afskeden blev Hans udnævnt til æresmedlem af tilsynsrådet for sparekassen. Sønnen Aksel, der var tillidsmand i sparekassen takkede på sin fars vegne for den hæder og ære, der var blevet vist ham. (Hans var stadig syg og sengeliggende.)

Hans husker tilbage på sparekassen som en meget tiltalende og fornøjelig virksomhed.

Fyens Disconto Kasse

Lederne af Odense bys pengeinstitutter samledes i Fyens Disconto Kasse, når der forelå fælles opgaver eller spørgsmål, der skulle drøftes. På det tidspunkt var banken ledet af et repræsentantskab på 12 medlemmer, der valgte direktionen og et kontroludvalg på 4 medlemmer. En dag 1921 fik Appel besøg i sparekassen af bankdirektør Albert Høeg, der spurgte, om Appel var villig til at lade sig vælge til repræsentantskabet. Appel svarede, at han var interesseret, men sparekassens love forbød bestyrelsens medlemmer at indtage betroede stillinger i andre pengeinstitutter. *Å, er det nødvendigt*, sagde etatsråd Høeg. *Det kan ikke gå, at folk får forud at vide, hvem der bliver indstillet*. Appel svarede, at han måtte sikre sig bestyrelsens samtykke. *Tal nu med deres næstformand H. P. Nielsen om sagen*. Næstformanden var fuldt ud enig med Appel. Bankdirektøren blev ved med at rende Appel på dørene: *Ja – jeg vil nu gerne have Dem ind i repræsentantskabet*. På det næste møde sparekassens bestyrelse fik Appel sin tilladelse og efterfølgende valgt ind i Discontokassens repræsentantskab.

Også her var Appel sit ansvar bevidst og satte sig ind i sagerne, der blev forelagt repræsentantskabet, hvor medlemmerne også var ansvarlige for årsregnskabet's rigtighed i henhold til kontroludvalgets beretninger. De var flere, der ikke følte dette ansvar tilfredsstillende. Der blev forhandlet om sagen og besluttet, at repræsentantskabet af sin midte valgte 4 medlemmer til en bestyrelse, der afløste kontroludvalget og underskrev årsregnskabet sammen med direktionen. De øvrige medlemmer af repræsentantskabet fik herefter ikke del i tantiemeerne ca. 10.000 kr. til hver, men alene et honorar på 3.500 kr. Efter denne ordning havde medlemmerne af repræsentantskabet ikke medansvar for årsregnskabet, men var alene en slags facade for Discontokassen - og med et vulgært udtryk: "Bengnavere".

Ved Discontokassens 100-års jubilæum i 1946 var Appel med sine 89 år alderspræsident i repræsentantskabet og stod for genvalg. Det var også en slags jubilæumsår for Appel, der havde været kunde i 60 år og medlem af

repræsentantskabet i 25 år. Appel gik til direktionen: *Er det ikke lidt anmassende af mig at modtage genvalg?* Begge direktører Georg Jacobsen og Ejnar Houmark-Nielsen kunne aldeles ikke se, at det var en anmaselse: *Så frisk, De er!* Appel blev genvalgt og tænkte tilbage på, at det har været et interessant og tilfredsstillende hverv, og det har haft den betydning, at han med det årlige honorar har kunnet opspare "skillinger" til en støtte i de dyre tider.

Det Sydfynske Jernbaneselskab

I 1921 blev Appel valgt til stedfortræder i repræsentantskabet for jernbaneselskabet. Årsagen var, at Landbo-Sparekassen havde ydet Sydfynske Jernbane et lån på 200.000 kr. Senere blev Appel egentligt medlem af repræsentantskabet. Stillingen var ulønnet men Hans og Sofie fik fribillet til 1. klasse på Sydfynske Jernbane.

Skatterådet

Fra 1902 blev der indført indkomst- og formueskat, der skulle opkræves af sogne- og byråd. Odense amtsråd foretog indstilling af personer til de lokale skatteråd. Dalum kommune kom under Kerteminde skatteråd, hvor Hans Appel blev foreslået som formand. Da han var godt optaget i forvejen, tog han kontakt til stiftamtmanden for at høre, hvor stort et arbejde, han mente, det ville blive: *Lønnen er jo kun 800 kr. årligt, så ministeriet må jo regne med, at arbejdet ikke kan blive overvældende.* Appel sagde ja og varetog hvervet indtil 1918, hvor han blev formand for Landbo-Sparekassen.

Afslutning

"Landboliv Hjemme og Ude" bragte en omtale af Hans Appel ved dennes 90-års fødselsdag. Der er her et uddrag af artiklen, der er skrevet af højskoleforstander Silliam Bjerre:

En Søndag Eftermiddag besøger jeg den gamle Landbrugslærer i hans Hjem "Skovvang" ved Dalum Landbrugsskole. Spændstig og rank kommer han mig i Møde; der er noget patriark-værdigt over ham; en Ro og Afklarethed som kun Trofasthed og Aar kan forlene sin Mand med – ellers intet, der tyder paa 90 Aar. Hvert Hjem fører sin egen Tale. Her: om Nøjsomhed, Guds frygt og gammel dansk Kultur. Et Maleri af Rødding Højskole og Odense Valgmenighedskirke fanger straks den besøgendes Opmærksomhed, og Stuens Vinduer vender ud mod Dalum Landbrugsskole. Hermed er ligesom Hans Appels Livs Cirkel angivet: Højskolen, Landbrugsskolen og Menigheden, Rødding, Dalum og Odense. Det er nemt at mærke, se og høre, at vi her besøger et Barn af Sønderjylland og af det grundtvigske frie Menighedsliv. –

Som 88-årig påbegyndte Hans Appel at nedfælde sine livserindringer og skrev sidste afsnit 10 dage før, han døde. "Mine Minder" er en læderindbunden håndskrevet bog på 518 sider, der i 1949 blev afleveret til opbevaring i Rigsarkivet.

Sofie og Hans bevarede deres tilknytning til Odense Valgmenighed. De nød at sidde i kirken sammen med de gamle gode venner. I det sidste år, hvor de ikke magtede at gå til sporvognen men måtte leje bil, kom de som regel en gang om måneden. Der er nuværende ældre medlemmer af valgmenigheden, der kan huske, hvordan de som børn med ærefrygt skævede hen til den hvidhårede Hans Appel, der sad på øverste kirkebænk. Han har formentlig indtaget samme plads, som hans far 50 år forinden.

Sofie og Hans nåede at fejre diamantbryllup, inden Hans døde 5 måneder senere den 15. november 1947. Fyens Stiftstidendes skrev i sin nekrolog (uddrag):

Hans Appel bevarede sit ungdommelige Sind og sit gode Helbred til det sidste. Han var en smuk gammel Mand og hele hans Fremtræden, præget af Værdighed og Tænkning, forlenede ham med et næsten patriarkalsk Præg. Han var en Mand, hvis Ord havde Vægt, og han brugte sin Myndighed og Erfaring med Omtanke og med udpræget Retfærdighedssans.

Ved hans jordefærd 4 dage senere var Valgmenighedskirken fuld, og mange måtte stå op. Blandt de signerede kranser var der hilsener fra: De grundtvigske Valg- og Frimenigheders Efterlønskasse, Askov Lærlinge, Odense Valgmenighed, Sparekassens Personale, Dansk Mejeristforenings Livrente-Forsikring, Dalum Lærlinge, Repræsentantskabet for Fyens Disconto Kasse, Lærerne på Dalum Mejeri-

og Landbrugsskole, Fyens Mejeristforening, De samv. Landboforeninger i Fyens Stift, Aarup og Omegns Landboforeninger, Direktionen for Fyens Disconto Kasse, Dansk Mejeristforening, Askov Valgmenighed, Ejby Mejeri, Rødding Højskole, Rødding Frimenighed, Dansk Samfund i Tønder, Foreningen af danske Landbrugslærere, Dansk Mejeristforenings Odense Amtskreds, De samv. Husmandsforeninger, Andelsbanken, Andelsbogtrykkeriet, Sydfynske Jernbane, Fyens Stifts Sparekasse, Personalet på Andelsbogtrykkeriet, Akts. Fyns Forsamlingshus, Fyns Tidende og Dalum Landbrugsskole.

Pastor Rørdam Clausen talte:

Hans Appel vidste, at alt, hvad han havde faaet, var givet ham som et Laan og at han skulde gøre Regnskab for, hvordan han havde forvaltet sine Goder. Han sagde selv, da han ventede Dødens Komme: "Jeg har ikke villet herske, jeg har villet tjene". Han var klar over, at hans stærke Meninger og den Styrke, hvormed han gik ind for sin Overbevisning, kunde misforstaas af andre Mennesker, men vi, der kendte ham, har aldrig været i Tvivl om, at alt dette kun var et Udslag af hans Nidkærlighed over for det, som han mente var det rette.

Appel sagde også engang: "Gud har været god imod mig". Og det havde han Ret i. Han havde faaet gode Evner, en god Forstand, Hukommelse og Karakter. Han var præget af Nationalitetskampen som han i sin Barndom havde tæt inde paa Livet. I Rødding knyttedes han for Livet til den frie Menighed, og paa Dalum Landbrugsskole indfangedes han af Arbejdet for de Unge. Han var en god Lærer, og karakteristisk for ham var det, at han frem for nogen Titel holdt af at kalde sig slet og ret "Landbrugslærer".

Odense Valgmenighed har meget at takke Appel for. Han var Formand fra 1895 til 1941 og han var som en Fader for Menigheden, kendte alle dens Medlemmer og vidste nøje Besked med hver enkelts Familieforhold. Vi siger ham Tak for hans rodfæstede Tro, der blev Eksempel for os alle – den Tro, som holder i Liv og i Død. Med denne Hjertets Tak til ham samles vi her ved hans Baare, og til Takken knytter sig en stor og dyb Taknemmelighed over for Gud, der var god mod ham og mod os igennem ham.

Hans Appels søn, forstander Aksel Appel holdt tale og afsluttede med:

Kære lille Fader, vi er taknemmelige, fordi vi har haft dig til Fader, og fordi vi kan sige, at ved Guds Naade er mangt og meget lykkedes ved dig.

Efter begravelsen i Dalum samledes en stor kreds af Appels venner til en sammenkomst i Fyns Forsamlingshus. Blandt mange talere var højskoleforstander Hans Lund, Rødding, der karakteriserede Hans Appel som: *Et stykke levende Danmarkshistorie.*

Sofie døde 29. august 1951 og blev begravet på Dalum kirkegård.

Den skovvej, Hans Appel i årene havde fulgt fra hjemmet gennem skoven ud til Sejerskovvej, besluttede Dalum kommune i 1957 at kalde Hans Appelsvej (ændret af Odense kommune til Hans Appels Vej). Det var et værdigt minde at sætte for denne bemærkelsesværdige mand, der i sit lange liv nåede at udrette så meget.

Kilder

Appel, Hans: "Mine Minder", 1944-47

Appel, Hans: "Dalum Landbrugsskole 1886-1911", 1911

Appel, Hans: "Landbo-Sparekassen for Fyn", 1919

Appel, Ingeborg: "Hans Appel 1856-1947", 1948

Lund, Hans: "Askov Højskole 1865-1915" 1965

Møller, Peder: "Odense Valgmenighed gennem 50 Aar" 1933

Odense Valgmenighed: "Jubilæumsskrift 1883-1983"

Rosendahl, H.: "Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie", 1894

Artikler fra Fyens Stiftstidende

Artikel fra Landbohjem Hjemme og Ude, 1946